

Optimaal bijdragen van het innovatief mkb aan verduurzaming en innovatie

Aanbevelingen van de technologische industrie voor een aantrekkelijk mkb-financieringslandschap

Position paper, februari 2024

Het mkb is de ruggengraat van onze economie en onmisbaar voor alle grote maatschappelijke transitie. 70% van de Nederlanders werkt in het midden- en kleinbedrijf.¹ Hun werk maakt deel uit van wie mensen zijn: het geeft voldoening, inkomen en een sociaal netwerk.

De druk op het mkb is hoog. De snelheid van technologische ontwikkelingen en concurrentie dwingen ondernemers om continu te innoveren. De hoge regeldruk vraagt veel tijd, personeel en aandacht. En er is nog veel werk te doen om netto nul in 2050 te halen. Op dit moment is het aandeel van het mkb in de totale CO₂-emissies nog 63%.² Om dit voor elkaar te krijgen, is toegang tot passende financiering nodig.

Hoewel de toegang van het mkb tot bankfinanciering na de financiële crisis deels is hersteld, blijven er structurele uitdagingen bestaan. Zoals ongelijke toegang tot informatie, hoge kosten en minder financiële expertise bij mkb-bedrijven dan bij grote bedrijven.³ Om investeringen te financieren is het mkb veelal afhankelijk van commerciële banken. De rente is hier vaak hoger voor het mkb dan voor het grootbedrijf, wel 0,3 tot 0,8 procentpunt.⁴ Bovendien sluiten subsidies niet altijd bij de behoeftes van het mkb aan. Die beperkte investeringscapaciteit zorgt ervoor dat ondernemers niet zo goed en snel kunnen vernieuwen en verduurzamen als ze willen.⁵

De innovatie- en verduurzamingskracht van mkb-bedrijven staat hiermee, in het bijzonder in de technologische industrie, onder druk. De technologische industrie werkt veelal in ecosystemen samen. Die keten is zo sterk als de zwakste schakel. Het is dus voor de gehele technologische industrie van belang dat individuele bedrijven kunnen verduurzamen en digitaliseren. De terugverdientijd van investeringen is bovendien vaak langer dan in andere sectoren, vanwege het onvoorspelbare en complexe karakter van innovatie. Om de R&D-motor van het mkb op gang te houden, is voldoende investeringskracht essentieel. Zeker omdat juist het innovatief mkb de innovaties kan ontwikkelen die nodig zijn in diverse transitie en daarmee de brede welvaart verhogen.⁶ Daarnaast is het voor een sterke en toekomstbestendige economie belangrijk dat kansrijke nieuw gestarte maakbedrijven kunnen opschalen. Dit alles maakt dat betere toegang van het (innovatief) mkb tot financiering nodig is.

¹ Staat van het mkb (2021). <https://www.staatvanhetmkb.nl/themadashboard/economisch-belang>

² [Annual report on European SMEs 2021/2022: SMEs and environmental sustainability](https://www.esb.nl/rapporten/2021-2022-Annual-report-on-European-SMEs-2021-2022-SMEs-and-environmental-sustainability).

³ <https://fd.nl/economie/1491693/hogere-rente-voor-mkb-bedrijven-deels-te-wijten-aan-marktfalen>

⁴ Brouwer, G. et al. (2023). Midden- en kleinbedrijf betaalt een hogere rente en dit duidt op marktfalen. <https://esb.nu/midden-en-kleinbedrijf-betaalt-een-hogere-rente-en-dit-duidt-op-marktfalen/>

⁵ Wereldwijd heeft ongeveer 70% van het mkb externe financiering nodig om de uitstoot überhaupt of sneller te verminderen. University of Cambridge, Business for Social Responsibility & SME Climate Hub (2023). Financial innovation for SME net zero transition. https://www.cisl.cam.ac.uk/files/financial_innovation_for_sme_net_zero_report_03-23.pdf

⁶ De SER benadrukt tevens het belang van een duurzame maakindustrie in Nederland in zijn recent verschenen rapport. SER (2023). Verduurzaming maakindustrie

Naar een aantrekkelijk financieringslandschap voor het innovatief mkb

Om het innovatief mkb aan verduurzaming, innovatie en het verdienvermogen van Nederland optimaal te laten bijdragen, moet het financieringslandschap als volgt versterkt worden:

- 1) Richt een Nationale Ontwikkelingsmaatschappij op, zodat het mkb kan innoveren, verduurzamen en opschalen.
- 2) Zorg voor de nodige start- en opschalingsfinanciering voor (toekomstige) mkb-ondernemers in lijn met maatschappelijke transitie.
- 3) Indexeer de WBSO structureel en maak deze aantrekkelijker voor procesinnovatie.
- 4) Bevorder innovatiesamenwerking met een stevig generiek instrument.
- 5) Stimuleer de snellere vergroening van het mkb.
- 6) Versterk innovatieve ecosystemen door fieldlabs en publiek-private samenwerking.
- 7) Garandeer voorspelbaar innovatie-instrumentarium.
- 8) Verlaag de drempel voor Europese subsidie- en financieringsmogelijkheden voor het mkb.

1) Richt een Nationale Ontwikkelingsmaatschappij op, zodat het mkb kan innoveren, verduurzamen en opschalen.

Maak werk van het één-deur-principe, waarin ondernemers gemakkelijk en snel bij de juiste publieke en/of private financiers kunnen uitkomen. Los daarom, tegelijk met het moderniseren van het financieringsinstrumentarium, de ongelijke toegang tot financiering op en combineer financiële met niet-financiële steun.

Richt een Nationale Ontwikkelingsmaatschappij op die als investeringsinstelling individuele bedrijven helpt te verduurzamen, innoveren en opschalen. Mkb-ondernemers kunnen bij een dergelijke landelijke investeringsinstelling⁷ terecht om tegen fatsoenlijke voorwaarden duurzaamheidsleningen of andere vormen van passende financiering af te sluiten. Verruim het mandaat van InvestNL en Invest International om tot een solide opererende Nationale Ontwikkelingsmaatschappij te komen.

Een Nationale Ontwikkelingsmaatschappij zou nadrukkelijk aanvullend moeten zijn op het Nationaal Groeifonds. Het Nationaal Groeifonds is onverminderd van belang om economische groei op de lange termijn veilig te stellen. Waar het Nationaal Groeifonds zich richt op investeringen in R&D-samenwerkingsverbanden en ecosystemen die aan de slag gaan met langjarige innovatietrajecten, richt een dergelijke investeringsinstelling zich op innovatie, opschaling en verduurzaming op het niveau van individuele bedrijven. Immers, een innovatief ecosysteem is alleen krachtig met een stevige basis van individuele competitieve bedrijven.

De financieringsvormen moeten de huidige lacunes opvullen en passend en toegankelijk zijn. Voor specifiek het innovatief mkb zijn de volgende zaken van belang:

- De mogelijkheid van een bredere reeks activa voor het mkb om leningen veilig te stellen naast vast onderpand, onder meer door het opzetten van onderpandregisters voor roerende activa en door zorgvuldige afweging van het gebruik van immateriële activa als onderpand, waaronder

⁷ Inspiratie kan worden gehaald uit zogeheten National Promotional Institutions (NPI's) zoals de British Business Bank in het Verenigd Koninkrijk of de Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) in Duitsland.

intellectuele-eigendomsrechten. Dit laatste is in het bijzonder relevant voor kennisbedrijven en start-ups.

- De ontwikkeling van alternatieve financiële instrumenten voor het innovatief mkb, zoals converteerbare leningen, revenue-based financiering en leningen met langere looptijd. Deze hebben tot doel een breder scala aan investeerders, waaronder institutionele beleggers, aan te trekken en hun inzicht in de mkb-markten te vergroten.
- Het ondersteunen van de weerbaarheid van het mkb door passende mkb-financieringsprogramma's voor ondersteuning van de liquiditeit in tijden van crisis. Leer van succesverhalen uit de coronacrisis, zoals de overbruggingslening (COL) voor het innovatief mkb.
- Het aanvullen van financiële steun met niet-financiële steun om de hiaten in de kennis van en over het innovatieve mkb voor duurzame financiering te dichten, de rapportagemogelijkheden te verbeteren en de financieringsbereidheid te vergroten. Kijk hierbij ook nadrukkelijk naar het verstevigen van de individuele voorlichting, activatie en hulp bij innovatie en verduurzaming, naast collectieve voorlichting.

2) Zorg voor de nodige start- en opschalingsfinanciering voor (toekomstige) mkb-ondernemers in lijn met maatschappelijke transities.

De Vroegefasefinanciering (VFF) en Innovatiekrediet zijn belangrijke bouwstenen voor robuuste startfinanciering voor het innovatief mkb. Ze dekken de technische en economische risico's van innovaties af die in de vroegste fase op de markt lastig financierbaar zijn. Zorg ervoor dat VFF-criteria landelijk gelijk zijn om ondernemers zekerheid en voorspelbaarheid te bieden. Het huidige stelsel van garantstellingen, waarmee het mkb gemakkelijker geld kan lenen voor investeringen, maakt echter te weinig verschil voor het mkb. Om het mkb effectief te activeren is verruiming van het huidige stelsel van garantstellingen een *must*. Financieringsinstrumenten zoals borgstellingen moeten voor maatschappelijke transities, zoals digitalisering, geschikt worden gemaakt.

Er is daarnaast te weinig durfkapitaal in Nederland beschikbaar, zowel voor het financieren van innovatie en verduurzaming van het mkb, als voor start- en scale-ups. FME juicht dan ook de ambitie toe om een nieuwe versie van de durfkapitaalregeling op te zetten naar voorbeeld van de Belgische win-win-regeling, waarmee particulieren gemakkelijker en met belastingkorting geld aan mkb-bedrijven kunnen verstrekken. Voor start- en scale-ups zijn daarnaast afspraken nodig met institutionele beleggers en andere kapitaalkrachtige partijen, zoals pensioenfondsen – met de overheid als regisseur – zodat zij sterker bijdragen aan investeringen om de zogeheten 'Valley of Death' te overbruggen. Geef daarom ook aandacht aan de opschaling van start- en scale-ups onder de eerdergenoemde Nationale Ontwikkelingsmaatschappij, onder andere via *blended finance*. Zo kunnen start-ups in Nederland en Europa doorgroeien.⁸

3) Indexeer de WBSO structureel en maak deze aantrekkelijker voor procesinnovatie.

De WBSO is onontbeerlijk voor een innovatief techklimaat in Nederland en het innovatief mkb. De WBSO is bewezen succesvol, zoals blijkt uit diverse evaluaties.⁹ Het innovatief mkb wil graag verder innoveren, maar loopt tegen onder andere stijgende loonkosten en inflatie aan. In 2022 wilden bedrijven voor ongeveer 8,2 miljard euro investeren in R&D, wat sinds het begin van de WBSO nog

⁸ Hiermee aansluitend bij de ambities van de demissionair minister van EZK Micky Adriaansens.

<https://fd.nl/economie/1503626/overheid-zoekt-privaat-geld-om-meer-te-investeren-in-r-d>

⁹ <https://www.fme.nl/nieuws/wbso-een-zeer-succesvol-innovatie-instrument>

niet zo hoog is geweest.¹⁰ Door structurele indexering van de WBSO wordt het innovatief mkb gestimuleerd in het verder innoveren. Zeker omdat Nederland achterloopt op Europese landen, zoals Frankrijk, België en Oostenrijk in het fiscaal stimuleren van R&D, is het cruciaal voor onze concurrentiekracht om blijvend te indexeren.¹¹

Procesinnovatie is een belangrijke motor van het stijgen van de arbeidsproductiviteit én van de vergroening van industriële processen. Dit is mogelijk via de WBSO, alleen wordt dit niet altijd zo begrepen en benut en heeft dit bij bedrijven onvoldoende de aandacht. Bovendien worden aanvragen niet zelden afgewezen. Wanneer procesinnovatie in de uitvoering van de WBSO beter onder de aandacht wordt gebracht, kan dit aan de arbeidsproductiviteitsgroei in Nederland een *push* geven. Als deze vergrote aandacht tot meer aanvragen onder de WBSO leidt, is aanvullend budget nodig om uitputting van de WBSO te voorkomen.

4) Bevorder innovatiesamenwerking met een stevig generiek instrument.

De basis voor een innovatief techklimaat en voor het innovatief mkb bestaat uit de WBSO én daarbovenop een financiële prikkel voor innovatiesamenwerking. Innoveren en verduurzamen kunnen bedrijven vaak niet alleen, daar zijn partners in innovatieve ecosystemen voor nodig. Of het nou de nieuwste kennis is op het gebied van digitalisering, AI, circulaire materialen of de verduurzaming van een productieproces: ze vinden deze in samenwerking met andere bedrijven of kennisinstellingen. Samenwerking levert nieuwe producten en innovaties, schone processen en veel nieuwe kennis op.

De MIT-regeling stimuleert innovatiesamenwerking. De regeling kan echter moderner en toegankelijker, in lijn met de MIT-evaluatie¹²:

- *Transformeer de regeling tot een generiek R&D- en innovatiestimuleringsinstrument voor het mkb.* Het mkb moet laagdrempelig aan de slag kunnen met innoveren, op welk technologisch gebied dan ook. De (groene) innovaties van morgen kunnen overal vandaan komen, daarom is een generieke regeling cruciaal.
- *Biedt ruimte voor meer R&D-samenwerkingsvormen.* Afhankelijk van wat een mkb-ondernemer nodig heeft om te innoveren, zoekt deze een partner in het grootbedrijf, een ander mkb-bedrijf of een kennisinstelling. In Nederland of over de grens. Laat de MIT-regeling bij deze praktijk aansluiten.
- *Zorg voor doorlopende indiening.* Beoordelen op kwaliteit moet, maar het lange wachten op een periodieke openstelling sluit niet aan op de praktijk van bedrijven. Die moeten snel een investeringsbesluit kunnen nemen wanneer de innovatie- of verduurzamingsplannen daarom vragen. Om het voor RVO werkbaar te maken, kan deze werken met vier beoordelingsmomenten per jaar.
- *Versimpel en verkort de aanvraagprocedure en versnel de uitbetaling.* Het kost veel te veel tijd, papierwerk en geld om een subsidieaanvraag te doen, waardoor de kosten in veel gevallen niet tegen de baten opwegen. Dit verhoogt de drempels voor het mkb enorm en zorgt ervoor dat het

¹⁰ RVO (2023). De WBSO in 2022. <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2023-07/Jaarverslag-WBSO-2022.pdf>

¹¹ OECD (2022). Mapping business innovation support. <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-database.pdf>

¹² Dialogic (2023). Evaluatie MIT-regeling

geld niet bij de bedrijven terecht komt die dat het hardste nodig hebben voor hun vernieuwing en verduurzaming.

- *Focus op de succesvolle onderdelen van de MIT-regeling.* Schaf specifieke, ineffectieve onderdelen af, zoals de innovatiemakelaars en kennisvouchers (welke ook volgens de MIT-evaluatie beperkt effectief zijn). Versterk het budget om op de succesvolle onderdelen van de regeling meer impact te maken, bijvoorbeeld met versterkte en uitgebreidere R&D-haalbaarheidsstudies of R&D-samenwerking.

5) Stimuleer de snellere vergroening van het mkb.

Het verduurzamen van het mkb is urgent en vraagt forse investeringen. Een lange adem is nodig om de transitie tot groene industrie, met een innovatief mkb dat een stevige ruggengraat van de Nederlandse economie blijft vormen, tot een goed einde te brengen. Voor groene technologie geldt dat ze essentieel zijn om verduurzaming van de industrie mogelijk te maken, maar dat het enkele jaren duurt totdat innovaties op de markt komen en impact op het klimaat en milieu hebben. Onderdeel van strategische groene industriepolitiek moet uit een slimme beleidsmix van zowel normering als stimulansen voor het mkb bestaan, dat niet alle expertise en financiële middelen in huis heeft.¹³

Dat vraagt om een nieuwe regeling. Investeringen in nieuwe en bestaande technologieën - waarvan de toepassing nog niet gebruikelijk is - die energieverbruik en uitstoot van industriële productieprocessen fors verminderen, komen voor subsidie in aanmerking. Niet door de investeringskosten in de toekomst van fiscale winst af te trekken, maar zo simpel mogelijk: als kostensubsidie (*cashback*). Hierdoor worden de investeringsdrempels voor het mkb flink verlaagd. Om de nodige expertise voor onderzoek naar het specifieke productieproces en de meest besparende technieken te kunnen inschakelen, is ook een budget voor extern advies nodig. Op deze wijze snijdt het mes aan twee kanten: niet alleen de verduurzaming van het innovatief mkb krijgt zo een *boost*, ook de vraag naar nieuwe groene technologieën wordt gestimuleerd.

6) Versterk innovatieve ecosystemen door fieldlabs en publiek-private samenwerking.

Fieldlabs zijn een belangrijk onderdeel van onze innovatie-ecosystemen. Ze bieden bedrijven een levensechte experimenteeromgeving, gedeelde testfaciliteiten, machines, een lab-omgeving, toegang tot opleiding, scholing en training (*skills*), en een breed netwerk.¹⁴ Hiermee onderscheiden fieldlabs zich van andere innovatie-instrumenten. Er is echter een gebrek aan afstemming en samenhang binnen de fieldlab-aanpak, wat tot beperkte kennisuitwisseling tussen fieldlabs leidt. De huidige financieringsinstrumenten voor fieldlabs zijn incidenteel en gefragmenteerd, waardoor fieldlabs moeite hebben om na de eerste financieringsronde nieuwe financiering te verkrijgen.

Met een nationaal financieringsinstrument kunnen meer mkb-ondernemers makkelijker aan fieldlabs deelnemen. Dit versnelt de digitalisering en verduurzaming van de maakindustrie. Vergeleken met het buitenland ondersteunen we in Nederland fieldlabs echter relatief beperkt. Met een financieringsinstrument kunnen fieldlabs bijvoorbeeld een vierjarig innovatieprogramma financieren

¹³ Uit de Nederlandse Innovatie Monitor (2023) blijkt dat bedrijven door beperktere investeringsruimte afzien op de korte termijn van klimaatinvesteringen, maar dat klimaatambities op de lange termijn overeind blijven.

¹⁴ Dialogic (2021). Verkenning EZK-perspectief benutting fieldlabs

om bedrijven te helpen innoveren en verduurzamen. Een dergelijk financieringsinstrument moet het mogelijk maken voor fieldlabs om de nu niet-subsidiabele kosten (voor bijvoorbeeld huisvesting en infrastructuur) te dekken. Ook kan er zo worden gefocust op het langjarig succesvol maken van fieldlabs. Creëer daarnaast samenhang tussen fieldlabs en bereik mkb-ondernemers beter.

Naast fieldlabs kan publiek-private samenwerking een *boost* krijgen met de PPS-innovatieregeling. De PPS-innovatieregeling sluit alleen nog onvoldoende aan bij wat er vanuit het bedrijfsleven mogelijk is. De kosten gaan voor de baat uit, en dit is zeker voor mkb'ers niet altijd te dragen. Daardoor zien zij af van publiek-private samenwerking. Maak het mogelijk om een *in kind* bijdrage te leveren. Verken de mogelijkheid voor het geven van een voorschot om PPS voor het mkb toegankelijker te maken.

7) Garandeer voorspelbaar innovatie-instrumentarium.

Instrumentarium moet niet te vaak (grootscheeps) gewijzigd worden. Mkb-ondernemers bouwen op regelingen en hebben met kleine marges te maken. Veranderingen in alleen al een klein onderdeel van het instrumentarium kunnen voor mkb'ers het verschil maken om wel of niet een investering in verduurzaming of R&D te doen. Het prudent wijzigen van regelingen vraagt om onderzoek en onderbouwing. Zorg bovendien voor beleidscoherentie en -consistentie op alle overheidsniveaus en tussen overheids- en andere instanties die zich met mkb-financiering bezighouden.

8) Verlaag de drempel voor Europese subsidie- en financieringsmogelijkheden voor het mkb.

Met het Green Deal Industrial Plan wil de Europese Commissie vormgeven aan strategische groene industriepolitiek en zo op vergelijkbare initiatieven in het buitenland een antwoord vinden, zoals de Amerikaanse Inflation Reduction Act (IRA), een investeringspakket van 369 miljard dollar voor groene technologie en soortgelijke initiatieven in grote industrielanden als Japan, het Verenigd Koninkrijk en Canada. Ook het nieuwe Chinese vijfjarenplan bevat 260 miljard euro aan investeringen in schone technologie.

Voor uitvoering van het Europese groene industriebeleid komt veel geld beschikbaar. De Commissie belooft snellere toegang tot voldoende financiering voor bedrijven. De Nederlandse overheid moet zich in Europa hard maken voor laagdrempelige en toegankelijke subsidieregelingen en andere (opschalings)financiering en adequate informatievoorziening, eventueel met ondersteuning vanuit Nederland via een financieringshub, zodat ook het mkb in Nederland hier ruimhartig gebruik van kan maken.

De innovatie- en verduurzamingskracht van het innovatief mkb versterken met adequate financiering

Als we de ruggengraat van de Nederlandse economie concurrerend willen houden én verduurzamen, is versterking van het financieringslandschap noodzakelijk. In het bijzonder het innovatief mkb is hiervoor belangrijk. FME-bedrijven moeten zelf verduurzamen en leveren veelal duurzame technologie, zodat anderen ook kunnen verduurzamen. Daarnaast dragen zij bij aan innovatieve ecosystemen en daarmee aan de concurrentiekracht van Nederland. Om goed uitvoering te kunnen geven aan het covenant mkb-financiering en de inrichting van opschalingsfinanciering gaan we als technologische industrie graag in gesprek over hoe we de positie van het innovatief mkb kunnen versterken.

Voor een nadere toelichting kunt u contact opnemen met Niels Back, belangenbehartiger innovatie- en industriebeleid (niels.back@fme.nl).